

Писаренко Л. М.

orcid.org/0000-0003-1905-823X

Національний університет «Одеська юридична академія»

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті досліджуються поняття «медіаграмотність», «медіакомпетентність», «інформаційна грамотність», «український медійний простір». Подано трактування поняття «медіаграмотності» як сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, бо медіаграмотна особистість має бути здатна критично й усвідомлено оцінювати медіатексти, підтримувати критичну дистанцію щодо популярної культури та чинити спротив маніпуляціям. Окрім цього, визначено інформаційну грамотність як можливість отримати доступ до інформації, оцінювати її та мати можливість фільтрувати та використовувати її з різних джерел.

Медіакомпетентністю є розуміння видів медіа та як вони впливають на людину і суспільство, а медіакомпетенцією – умінь користуватися різними медіатехнологіями, вести пошук необхідної інформації, робити її правильний вибір та створювати медіапродукти.

У статті наведено принципи застосування медіаграмотності у сучасних умовах, які запропоновані ЮНЕСКО, а саме: суспільство повинне сприймати інформацію з різних джерел критично, визнаючи, що такі джерела рівні між собою; суспільство повинно перевіряти отриману інформацію з різних джерел та не зосереджувати свою увагу на першоджерелі; суспільство повинно оточувати себе різними джерелами інформації та не віддавати перевагу якомусь певному інформаційному джерелу, що здатне спотворити сприйняття реальної інформації; треба вчитися систематизувати інформацію з різних джерел, навіть якщо певний вид інформаційного джерела є для вас неприйнятним; необхідно залишатися об'єктивним.

Проаналізовано проекти, програми, методичні розробки щодо медіаграмотності, серед яких – дистанційний навчальний курс медіаграмотності для громадян, онлайн-курс «Новинна грамотність», гра «Медіаграмотна місія» від IREX та ін.

Ключові слова: медіаграмотність, цифрова епоха, медійний простір, медіакомпетентність, інформаційна грамотність.

Постановка проблеми. Сьогодні зі стрімким розвитком науки сучасне суспільство вступило в еру, яка характеризується новими знаннями, поширенням інформації не лише через ЗМІ, а й через різні соцмережі. У зв'язку зі зростанням швидкості обміну інформацією виникає проблема користування цією інформацією. Є люди, які вміло користуються нею з метою особистого розвитку, підвищення рівня освіти, а є ті, хто потрапляють під вплив цієї інформації (фейки, маніпуляція, залежність від медіа та ін.). Із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій виникає потреба в підготовці особистості до правильного користування медіаресурсами, правильного споживання інформації, а отже, бути медіаграмотною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних учених дає можливість стверджувати, що

дослідження ролі медіаграмотності в сучасному суспільстві є актуальним.

Предметом досліджень українських учених В. Іванова, Т. Іванової, Л. Кульчицької, О. Мороз, С. Шумаєвої є проблеми формування медіаграмотності не лише дітей та молоді, а й дорослого населення.

У працях зарубіжних авторів Д. Баака, Дж. Гріпсруда, Р. Кьюбі, А. Лепи, С. Мінкінен, Дж. Поттера, С. фон Файлітцена подано трактування основних понять медіаграмотності та медіаосвіти; Г. Гербнера, А. Харта, С. Котилайна та ін. – медіаінформаційної грамотності; С. Блюмеке, О. Запєваліна, Е. Мурюкіна, Р. та ін. досліджується медіакомпетентність.

Постановка завдання. Метою дослідження є медіаграмотність, інформаційна грамотність, медіакомпетентність як умови розвитку сучасного суспільства в умовах стрімкого поширення інформації.

Відповідно до зазначеної мети, були поставлені такі **завдання**:

- проаналізувати точки зору науковців щодо поняття «інформаційна грамотність», «медіаграмотність», «медіакомпетентність»;
- визначити перспективи становлення медіаграмотності як основного напрямку розвитку інформаційної компетентності в суспільстві;
- проаналізувати існуючі в Україні проекти з медіаграмотності.

Виклад основного матеріалу. Оскільки одним із завдань, яке ми поставили у своєму дослідженні, є аналіз різних точок зору на поняття, що стосуються медіаграмотності, то є сенс розглянути «інформаційну грамотність», яку мала Американська бібліотечна асоціація визначає як «сукупність здібностей для того, щоб уміти визначати, яка інформація є потрібною, й уміти її знаходити, оцінювати та ефективно використовувати» [8].

Досліджуючи інформаційну грамотність, М. О. Осюхіна звертається до Олександрійської декларації, в якій вона визначається як «засіб забезпечення можливості для людей ефективно знаходити, оцінювати, використовувати і створювати інформацію в усіх сферах життя для досягнення особистих, суспільних, професійних і освітніх цілей» або ж здатність людини «висловлювати свої інформаційні потреби, знаходити й оцінювати якість інформації, зберігати та поширювати інформацію, ефективно й етично використовувати інформацію, застосовувати інформацію для створення знань і обміну ними» [6, с. 40].

На думку М. Голованя, інформаційна грамотність – це якість особистості, що включає «сукупність знань, умінь і навичок виконання різних видів інформаційної діяльності й ціннісне ставлення до цієї діяльності, при цьому під інформаційною діяльністю розуміють сукупність процесів збору, аналізу, перетворення, зберігання, пошуку та поширення інформації» [1, с. 64]

Інформаційна грамотність «підкреслює важливість доступу до інформації, її оцінювання та етичного використання» [2, с. 116].

ЮНЕСКО вказує на те, що інформаційна грамотність фокусується на процесі споживання людиною інформації та набуття нею стану поінформованості й означає «здатність користувача визначити і формулювати власні інформаційні потреби, знаходити доступ до інформації, володіти навичками критичної оцінки інформації, використовувати ІКТ для обробки інформації, етично ставитися до інформації» [10, с. 47].

Наступним поняттям, яке ми будемо аналізувати, є поняття «медійна грамотність». У документах ЮНЕСКО стверджується, що медійна грамотність спрямована на «здобуття особою навичок розуміння ролі і функцій ЗМК та інших джерел інформації в суспільстві, критична оцінка медіаконтенту, взаємодія із ЗМК для самовираження, міжкультурного діалогу, застосування навичок, включаючи навички у сфері ІКТ, для вироблення власного контенту» [10, с. 50].

Європейський Парламент у «Резолюції щодо медіаграмотності у цифровому світі» дає таке визначення медіаграмотності: «Здатність використовувати медіа в особистих цілях і без сторонньої допомоги, розуміти та критично оцінювати різноманітні аспекти медіа, уміти виділити необхідну інформацію з величезного потоку даних, класифікувати ці дані» [9].

В. Ф. Іванов зазначає, що медіаграмотність полягає у «сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві» [5, с. 348].

Дуже часто поряд із поняттями «інформаційна і медійна грамотність» використовують поняття «компетенція». Це може бути інформаційна або медійна компетенція. Саме поняття «компетентність» розуміють як «сукупність особистісних якостей учня (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом його діяльності у певній соціально і особистісно значущій сфері» [7, с. 153]; «медіакомпетентність – рівень медіакультури, що забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію» [3]; «медіакомпетентність – це компетентність у сприйнятті, створенні та передачі повідомлень за допомогою технічних та медіатехнічних систем з урахуванням їхніх обмежень; заснована на критичному мисленні, а також на здатності до медіатизованого діалогу з іншими людьми» [4, с. 430].

Тож медійна та інформаційна грамотність за концепцією ЮНЕСКО об'єднує три взаємопов'язані комплекси компетенцій: інформаційну грамотність – уміння знаходити, аналізувати, використовувати інформацію; медіаграмотність – уміння

отримувати доступ до медіа, а також створювати контент для самовираження та спілкування; технологічну/цифрову грамотність – передбачає вміння користуватися сучасними інформаційними технологіями та програмним забезпеченням з урахуванням усіх можливостей.

Також ЮНЕСКО визначає принципи медійної та інформаційної грамотності, в яких наголошується, що суспільство повинно сприймати інформацію від бібліотек, медіа, Інтернету, радіо критично, тому що всі вони рівні між собою за статусом і немає одного головного джерела інформації. Суспільство повинно перевіряти отриману інформацію у різних джерелах та не зосереджувати свою увагу на першоджерелі. Суспільство повинно оточувати себе різними джерелами інформації та не віддавати перевагу якомусь певному інформаційному джерелу, що здатне спотворити сприйняття реальної інформації. Необхідно систематизувати інформацію з різних джерел, навіть якщо певний вид інформаційного джерела є для вас неприйнятним [11].

У сьогоднішніх реаліях українського інформаційного простору медіаграмотність є необхідним інструментом для кожної людини. Це постійна робота над собою, тому що критичне ставлення до інформації вимагає великих зусиль. В Україні існують проекти з медіаграмотності, які допомагають поліпшувати навички критичного мислення, перевірки, аналізу інформації. До таких проектів відноситься дистанційний навчальний курс медіаграмотності для громадян. Цей проект створений IREX у партнерстві з Академією української преси та StopFake. Даний курс розрахований на дорослу аудиторію та знайомить громадян із найбільш розповсюдженими видами маніпуляції та пропаганди. А також у ході даного курсу аудиторія знайомиться з базовими інструментами перевірки інформації та критичного мислення.

«Детектор Медіа» розробила онлайн-курс «Новинна грамотність». Цей просвітницький проект спрямований на поширення медіаграмотності серед населення в умовах воєнного конфлікту. Проект розрахований на широке коло користувачів, яким цікава тема медіа. У даному курсі аудиторія ознайомлюється з тим, як створюються новини, які існують професійні стандарти, етичні аспекти, як медіа маніпулює громадською думкою саме через новини, хто є основними медіавласниками в Україні та ін.

Цікавою та повчальною є гра «Медіаграмотна місія» від IREX, метою якої є навчити користувачів медіа розпізнавати джінсу, маніпуляції та фейки.

Завдання гравця – знищити «фабрику брехні», яка поширює неправдиву інформацію та маніпулює свідомістю суспільства. Щоб успішно закінчити гру, потрібно використовувати критичне мислення та базові знання з журналістики та медіаграмотності. Проект дає можливість дорослим перевірити свої знання та навички з медіаграмотності та критичного мислення, а також поліпшити їх в ігровій формі (irex.mocotms.com).

Адаптована Академією української преси навчальна гра «Медіазнайко» розрахована на дітей шкільного віку та дає можливість у цікавій ігровій формі дізнатися якомога більше про інформаційне (медійне) поле та стати медіазнайком (www.aup.com.ua).

Центр медіаініціатив (Вірменія) створив медіаосвітню гру «Пригоди Літератуса», а українську її версію розробила Академія української преси. Гра розрахована на підлітків і допомагає розвивати навички пошуку інформації, її аналізу та перевірки, а також розрізнення фейкових і правдивих новин. Вона навчає, як краще ухвалювати рішення в інформаційному середовищі (media.am).

Інтер'юз-Україна видало посібник «Інформаційний обман. Як не попасть впросак?», де у простій і доступній формі подає інформацію, щоб споживачі навчилися критично аналізувати медіаповідомлення, змогли розгледіти пропаганду, помітити цензуру або однобокість подачі інформації.

Міністерство інформаційної політики України надрукувало видання «Як розпізнати фейк?», розроблене та реалізоване спільно з проектом ЄС Association4U. Брошура містить базові правила особистої інформаційної гігієни, що дадуть змогу пересічному громадянину убезпечити себе від фейків і дезінформації.

Клуб ілюстраторів Pictoric створив видання «Довіряй, але перевіряй. Медіаграмотність в українському суспільстві».

Інститут масової інформації видав практичний посібник «Медіакомпас: путівник професійного журналіста». Цей посібник буде корисним як для журналістів-початківців, студентів, так і для вже практикуючих медійників, які хочуть освіжити власні знання зі стандартів та інших особливостей професійної діяльності.

Академія української преси розробила навчальні програми з медіаграмотності, серед яких ті, якими ми користуємося під час викладання дисципліни «Медіаграмотність та критичне мислення»:

– навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для студентів вищих навчальних

педагогічних закладів, педагогічних та науково-педагогічних працівників;

– навчальна програма «Медіаграмотність у запитаннях та відповідях» для вищих навчальних закладів;

– навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для слухачів курсів підвищення кваліфікації для педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Донецьким пресклубом видана збірка інноваційно-методичних розробок із медіаграмотності для педагогів. У ній йдеться про споживання медіапродукту, протистояння маніпуляціям у ЗМІ, боротьбу з пропагандою, а також розмежування фактів і суджень.

Якщо особа засвоїла інструменти критичного аналізу інформації, отримала звання через вищезгадані ігри, але має на меті подальший розвиток, то є сенс попрацювати з Інтернет-виданням MediaSapiens від «Детектор Медіа», у якому є публікації, що містять інформацію з медіасфери.

Висновки і пропозиції. Отже, проаналізувавши різні визначення поняття «інформаційна грамотність», «медійна грамотність», «медіакомпетентність», можемо зробити висновок, що інформаційну грамотність можна розуміти як певні знання та вміння, які необхідні

для оцінки точності та надійності інформації, її ефективного пошуку, дотримання етичних норм та правил користування інформацією; медійну грамотність – як критичне оцінювання, створювання, маніпулювання засобами масової інформації; медіакомпетентність – як розуміння медіа, використання медіа, комунікацію за допомогою медіазасобів та вміння застосувати медіа для досягнення поставленої мети, уміння ефективно вирішувати освітні та професійні завдання.

Дотримуючись принципів медійної та інформаційної грамотності, розроблених ЮНЕСКО, можна завжди залишатися об'єктивним в аналізі інформації. Участь у різноманітних проєктах із медіаграмотності дає можливість кожній людині розвиватися, убезпечити себе від потоку дезінформації, навчитися критично мислити.

В Україні існує багато програм, проєктів з медіаграмотності, які допоможуть як пересічному громадянину, так і тим, хто навчає медіаграмотності інших, підвищити свій рівень, стати більш компетентним у даній сфері. У подальшому плануємо досліджувати питання не лише медіаграмотності, а й медіаосвіти, інфогієни, медіа компетентності, оскільки саме вони є пріоритетними напрямками розвитку інформаційного суспільства.

Список літератури:

1. Головань М. Інформатична компетентність: сутність, структура і становлення. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2007. № 4. С. 62–69.
2. Захарчук Т. В. Система педагогічних умов застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх учителів. *Вісник СевНТУ. Серія «Педагогіка»*. 2012. Вип. 127. С. 115–119.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). *Media Sapiens*. 2016. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprovsvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadz_hennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/.
4. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід : навчально-методичний посібник / О. Т. Баришпольець та ін. ; за ред.: Л. А. Найдьонової, О. Т. Баришпольця. Київ : Міленіум, 2009. 440 с.
5. Медіаосвіта та медіа грамотність : підручник / ред.-упор.: В. Ф. Іванов, О. В. Волошенко ; за наук. ред. В. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
6. Осюхіна М. А. Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (Національна концепція у контексті світового досвіду) : дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій (доктора філософії) : 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій. URL: http://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/dissertations/K08.051.19/dissertation_5b9e2dfa48400.pdf.
7. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Ученик в обновляющейся школе* : сб. науч. тр. / под ред. Ю. И. Дика, А. В. Хуторского. Москва : ИОСО РАО, 2002. С. 135–157.
8. Guidelines, Standards, and Frameworks. *ACRL : The Association of College & Research Libraries*. URL: <http://www.ala.org/acrl/standards/>.
9. European Parliament resolution of 16 December 2008 on media literacy in a digital world (2008/2129 (INI)). *European Parliament* : portal. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do? pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6- TA-2008-0598+0+DOC+XML+V0//EN>.
10. Media and information literacy: policy and strategy guidelines / A. Grizzle et al. Paris : UNESCO, 2013. 196 p.
11. ЮНЕСКО опублікувала п'ять принципів медійної та інформаційної грамотності. URL: http://www.osvita.mediasapiens.ua/mediaprovsvita/mediaosvita/yunesko_opublikovala_pyat_printsipiv_mediynoi_ta_informatsiynoi_gramotnosti/.

Pysarenko L. M. MEDIA LITERACY AS A TOOL OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

The article explores the concepts of “media literacy”, “media competence”, “information literacy”, “Ukrainian media space”.

The interpretation of the concept of “media literacy” as a set of motives, knowledge, skills and abilities that contribute to the selection, use, critical analysis, evaluation and transmission of media texts of various forms, genres, because media literate person must be able to critically and consciously evaluate media texts, support critical popular culture and resist manipulation.

In addition, information literacy is defined as the ability to access, evaluate, and filter and use information from a variety of sources.

Media competence is the understanding of types of media and how they affect people and society, and media competence is the ability to use different media technologies, search for the necessary information, make the right choice and create media products.

The article presents the principles of media literacy in modern conditions, which are proposed by UNESCO, namely: society should take information from different sources critically, recognizing that such sources are equal; society should verify the information received from various sources and not focus on primary sources; society should surround itself with various sources of information and not give preference to any particular source of information that can distort the perception of real information; you need to learn to systematize information from different sources, even if a certain type of information source is unacceptable to you; you need to stay objective.

Projects, programs, methodological developments on media literacy are analyzed, including a distance learning course on media literacy for citizens, an online course “News Literacy”, a game “Media Literacy Mission” from IREX, etc.

Key words: *media literacy, digital age, media space, media competence, information literacy.*